

FÜRUZAN'IN ESERLERİNDE KARNAVALIMSİ BİR MEKÂN OLARAK İSTANBUL

Nurcan ŞEN*

Cafer ŞEN**

ÖZET

Füruzan'ın eserlerinde, İstanbul daha çok karnaval bir mekân görünümünde işlenmiştir. Bu noktada, yazarın yapıtlarında İstanbul tesadüfî karşılaşmalar için çok uygun ve elverişli bir mekândır; çünkü tüm toplumsal sınıfların, zümrelerin, milliyetlerin, dinlerin temsilcileri İstanbul'da bir araya gelir. İnsanların arzuladıkları uzamsal ve zamansal patikalar, tek bir uzamsal ve zamansal bir mekânda, yani İstanbul'da birbirleriyle kesişir. Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeyle birbirinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak İstanbul'da buluşur, zıtlıklar İstanbul'da boy gösterir, en farklı yazgılar İstanbul'da çarpışıp iç içe geçer. Füruzan'ın eserlerinde, İstanbul'da insanların yazgılarını ve yaşamlarını tanımlayan uzamsal ve zamansal diziler, bir yandan toplumsal mesafelerin kaybolmasıyla giderek daha karmaşık ve daha somut bir hal alırken, diğer taraftan aynı zamanda birbirleriyle farklı şekillerde de birleşir.

Anahtar Kelimeler: Füruzan'ın Eserleri, Karnaval, İstanbul.

ISTANBUL AS A CELEBRATED PLACE IN FURUZAN'S WORKS

ABSTRACT

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nurcan.sen@usak.edu.tr

** Yrd. Doç.Dr., Uşak Ünivrsitesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, scafer@gazi.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Istanbul mostly appears as a carnival place in Fûruzan's works. At this point, Istanbul is very appropriate and suitable place for coincidental encounters in the author's works. Because, the representatives of the all social classes, groups, nationalities and religions are gathered in Istanbul. Extensional and temporal paths which are desired by people, in one extensional and temporal place, namely intersect each others in Istanbul. People, who were separated due to social and extensional distances in ordinary circumstances, meet in Istanbul accidentally. Oppositions are seen in Istanbul; the most different destinies collide and lay one within the other in Istanbul. In Fûruzan's works, extensional and temporal series which defines people's destinies and lives in Istanbul not only come to a complex and concrete status because of the disappearance of the social distances but also unite with each other in different ways at the same time.

Key Words: Fûruzan's works, carnival, İstanbul.

Bir edebî metinde, herhangi bir mekânın gösteriminden çok bu mekânın neleri ifade ettiği, bu mekâna hangi fonksiyonlar yüklendiği önemlidir. Zannımızca Türk edebiyatında İstanbul'u aramak önemlidir, ama bundan daha önemlisi herhangi bir edebî metinde geçen İstanbul'un bir mekân olarak neyi ifade ettiği, hangi fonksiyonları yerine getirdiğidir. Fûruzan'ın eserlerine bakıldığında, çeşitli görünümüleriyle ortaya konulan İstanbul, aslında birçok anlamlar ifade ettiği gibi birçok fonksiyonu da yerine getirir. Bunların başında yazarın eserlerinde zamanın İstanbul'a dayanılarak, İstanbul olarak mekânlaştırılması karşımıza çıkar.

Fûruzan'ın eserlerinde tesadüf edilen İstanbul'a ait çeşitli mekân betimlemeleri ve anlatımları aslında farklı geçiş zamanlarının bir temsilinden ibarettir. Onun eserlerinde gündelik olarak akıp giden zaman dilimleri betimlenmez, bunun yerine en yoğun anlam yüklü mekânların tasviri ve anlatımı görülür. Hiç kuşkusuz bu mekânların en önemlilerinden biri İstanbul'da birçok olaya tanıklık eden köşklendir.

“Bu köşkte padişahlar oturmuş. Bak penceresinden, içi mermer döşeli havuzu göreceksin. Nesibe her yanı tutmuş, serin, yosun rengi havanın içinden uzanıp yağlıboyalı kavlamış pencere pervazının yanına dayıyor başını. Benzersiz bir yenilik duygusu içinde, bu koca kentin en büyük parkında. Her yan topraklar, çakıllar,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yapma çağlayanlarla dolu. Üstlerinde ağaçların kuytu bileşikliği ve renksiz, saydam, çok yükselmiş bir gökyüzü. Camdan koyu yeşilliği aralayarak görebildiği yerin bir düş olacak denli şaşırtıcı görkemi. Mermerden değil de, ak bulutlardan yerleştirilip dondurulmuş gibi duran havuza bakıyor. Duvarlarda yıldızla süslü, tavusları anımsatan çizgiler beliriyor, bir cam kapının üstüne yığınla kazılmış çiçekler, sıcak iklim kuşları, arttan gelen ışığın içinde kayarca süzülüyorlar. (Füruzan, 1996; 12)

Füruzan'ın eserlerinde bu türden betimlemeler sadece tarihin mekânlaştırılmasına yardım etmez, bununla beraber İstanbul'a ait mekânlarda görülen bahçeler, parklar, sokaklar mahalleler ve özellikle de iç mekân olarak sinemalar, içinde yaşananlar ve yaşayanlar olarak karnavalımsı meydanlara dönüşür. Ayrıca belirtmekte fayda var. Yazarın Benim Sinemalarım adlı eserinde olduğu gibi birçok eserinde karnavalımsı eserlerde ve mekânlarda hazza ait bir gösterge olan “et”e düşkünlük de kendini bir hayli fazla hissettirir. Benim Sinemalarım adlı hikâyede ise hem Nesibe'nin hayatında görülen hazza-“et”e ait düşkünlük hem de sinemanın ortaya konuluşunda karnavala ait unsurlar mevcuttur.

“Akşamları tahta perdeyle ayrılmış yazlık sinemanın önünde beklerlerdi. Aralarında, geceleri sinemada “Fındık, fıstık, eğlencelik!” diye bağırarak satış yapan Harun'un en önem kazandığı andı bu. Çünkü Harun kapıda bilet kesen Bahriyeli Salih'e yalvar yakar olup içlerinden o gün oyun boyunca kendisine en iyi davranan bir ikisini soktururdu içeri. Harun'un boynuna astığı tahta kutunun ardında kayboluveren çelimsiz gövdesi, paçaları kısalmış pantolonuyla, içeri bedava soktuğu arkadaşlarını, uçtaki koca gürgen ağacının dibine gelip burnunu çekerek yoklaması, umulmaz bir ciddiyet içinde olurdu. Filmin ortalarında dışarıda kalanlar da doluşurdu sinemaya. Sessizce süzülürlerdi ağacın altına. Ötekiler filme kaptırdıkları yürekleri ve akıllarıyla yeni gelenlere uysal, geçimli yer açarlardı. ‘Oğlanla kızın’ serüvenleri bir çırpıda anlatılır, geç girenler gözleri perdede, söylenenleri seyrettiklerine eklerlerdi. Biraz büyük olanlar evlerden sinema için izin koparırdı. “Biz getirip götürürüz teyzeciğim, Salih Abi alıcım dedi hepinizi içeri.” (Füruzan, 1996; 15)

Bu anlatımlarda betimlenen sinema bir karnavalımsı mekândır; çünkü büyük kentlerde belirli bir üst sınıf ve kültüre sahip sinemaların yanında, gerek mahallelere taşınan gününbirlik sinemalar, gerekse bu mahallelerde kurulan yazlık sinemalar, “*resmi kültüre, monolojik iktidar söylemine karşı konumlanan bir halk kültürünün*” ortaya çıktığı mekânlardır” (Akçam, 2006, 21). Bu noktada gerek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

mahalleye taşınan gerekse yazlık sinemalara doluşan insanlar, resmi eğlencenin karşısında bir eğlence geliştirerek hem resmi kent hiyerarşisini hem de eğlencesini alt üst eder. Aynı kentlerde belirli bir üst toplumsal statü ve kültüre sahip insanlar kendi tiyatrolarını ve sinemalarını kurarken beri taraftan halk da hem mahalleye taşınan hem de kurulan bu mevsimlik-yazlık sinemayla karnavalımsı mekânlar oluşturur. Bu noktada aynı kentte karnaval ve resmi mekânlar adeta karşı karşıya birbirinin alternatifi konumundadır. İşte Füzünan, Benim Sinemalarım adlı eserinde İstanbul'daki karnaval mekânlardan biri olan sinemaları işler. Yazarın karnavalımsı olarak mekân-eğlence kültürüne ait bu yaklaşımı Victor Hugo'nun Notre Dema'nın Kamburu romanındaki hem mekân hem de eğlence kültürüne ait öğelerin anlatımını anımsatır. Bu romanda aynı kent sınırlarında iki farklı mekân görülür, bunlardan biri resmi söylemini oluşturmuş ve bu söylemin dışına çıkmayan yönetici sınıf ve kilisenin birlikte paylaştığı duvarların içerisindeki mekânlar, bir diğeri ise duvarlarla çevrili olanın dışında bu resmi söylemin, hiyerarşinin alt üst edildiği mekândır. Bu iki mekânın sakinleri yılın belirli zamanlarındaki özel günlerde bir araya gelir. İşte bu günlerde resmi söylemin ve hiyerarşinin alt üst edilmesine izin verilir. Bu günlerin birinde çirkinler kralı seçilen Quasimodo da aslında yaşadığı mekânın aksine resmi değil, karnaval mekânına ait bir karakterdir. O, karnaval mekânının karakteri olan Esmeralda'yı korumak için kilisenin taşlarını tek tek söküp askerlere atarken mevcut dönemdeki resmi söylem ve hiyerarşilerin de karnaval unsurlar karşısında iflas edeceğini monarşi ve kilise karşısında cumhuriyetin kurulacağını haber verir gibidir.

Lakin dünya şehirlerinin birbirine benzemesi gerektiğinin dayatılması ve bu dayatmanın uygulamaya geçilmesiyle diğer şehirlerde olduğu gibi İstanbul'da da karnaval mekânlar bu özelliğini kaybeder. Artık Füzünan'ın anlattığı sinemalar İstanbul'da birer karnaval mekân değildir. İstanbul'daki bu mekân artık ne toplumun her kesimine açık ne de ne de birbirini tanımayan, birbirinden farklı bir sürü insanın buluşma yeridir. Artık en mahrem ilişkiler bu mekânlarda ulu orta sergilenmez. Eskiden bir kent yaşamında olması gereken sınırların sinemada çoktan aşılması olduğu görülürken zaman ilerledikçe yine aynı mekânda tek bir yaşamın etkisinde kalın bir sınırın çizilmiş olduğu görülür. Bu noktada artık İstanbul'a ait sinemalar kişisel yaşamların sınırlarının sürekli ihlal edildiği bir karnaval meydanı değil çoktan tek düze bir kültürün ve söylemin malı olmuş, monolojik söylemlerinin cirit attığı mekânlar olmuştur.

“Eskiden sinemaya girerken duyduğu serüven başlangıçlarına özgü ilginin artık yok olduğunu anladı. Koltukları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yumuşak, özenli, yer gösterenleri sessiz yürüyen, seyircileri düzgün giyimli, kibar davranışlı olan sinemaları bunlar. Film başladığında motor sesi duyulmazdı. Yıldızlar konuşurken sesleri boğulmaz, ikide bir film kopmazdı. Eğlencelik satanlarının Harun çocuktan daha büyük yaşta oldukları sinemaları. “Benim sinemalarım değil elbet! – diye düşündü Nesibe–Daha güzel, daha aydınlık hepsi. Gene de eskisi kadar heyecanlı filmler oynamıyor çoğunda. Ya da ben hiç yaşlılarımla gelmedim bunlara. Büyüklerse hiçbir şeyden heyecanlanmıyorlar.” Gerisini düşünmedi. Girişte yanlara dayalı kapılardan birine yaslanmış, saçları oksijen sarısı bir kadına baktı. Göstermelik bir kendini beğenmişlik içinde, giren çıkan erkekleri tartıyordu bakışlarıyla. Uzun topuklu rügan ayakkabılarının üstünde bel kırarak yürüyor, sonra dönüp gene deminki yerini alıyordu.” (Füruzan, 1996; 17)

Füruzan'ın eserlerinde M. Bakhtin'in “*toplumsal yaşam içinde tarihsel özgüllük taşıyan farklı zaman ve mekân düzenlemeleri*” (Bakhtin 2001: 317) şeklinde tanımlandığı İstanbul'a ait mekân tasvirleri de bulunur. Bu noktada İstanbul bir mekân geçmişin tarihsel figürlerinin mekânıdır. Yüzyılların nesillerinin izleri, mimarisinin çeşitli bölümleri olarak saraylar, kasırlar, camiler, kaleler, kuleler biçiminde tarihsel olarak düzenlenmiştir. Tarih, İstanbul'un her köşesini ve civarını geçmiş olayları sürekli hatırlatan nesnelere canlandırmaktadır. Yazarın *Lodoslar Kenti* şiir kitabında bu durum şu dizelerle ortaya konur;

“Bir eski kentin, ta uzaklardaki çok eski bir kentin/ veremli bir nakkaşın aşkla işlediği silueti/ yedi tepesinde padişah güzellmeleri yapıpta boynu urulan/ paralı şairlerin el ayak çektiği/ göksel anılar bunlar kuşkusuz/ onu resim edip, tarih edip germek için midir hayat?..... /Eksilmişiği/ utandırmadan neyle buyur ederiz bilsek/ ilk Müslüman fethin Kuzguncuklu aşıba hâlâ direngeç./ Eksilmişik sağalmaz,/ bırakın.” (Füruzan, 2002;)

Edebiyatta, bu satırlarda görüldüğü gibi “*sanatsal olarak ifade edilen zamansal ve uzamsal ilişkilerin için bağlantılılığına kronotop*” adı verilir (Bakhtin 2001; 316). Bakhtin bu terimi Einstein'ın Görelilik Teorisi'nin bir parçasından ödünç olarak almış ve bir eğriltileme olarak edebiyat eleştirisi için kullanmıştır. Bu terim edebiyat eleştirisinde uzam ve zamanın birbirinden ayrılmazlığı ifade etmektedir. Mikhail Bakhtin'in “*kronotop kavramı, zaman/mekân ilişkisine bakar. ‘Chronos’ zaman, ‘topos’ mekân, yer demektir. Buna göre, bir sanat eserinde zaman ve mekân birbirinden ayrı düşünülemez bir bütündür.*” (Esen 2006: 65) Edebiyatta zamansal ve uzamsal belirlenimler birbirinden ayrılmaz ve daima duyguların ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

değerlerin izini taşır. Aşağıdaki anlatımlarda görüldüğü gibi edebi eser çeşitli değer ve kapsamlarda zaman-uzamsal değerlerle doludur.

“Bir İstanbul ikindisi çıkarıyor./ Yıllar yıllar önce gitmiş oysa/ Kuzguncuk’un ud’tan evindeyiz/ Genç Fatih’in çocuk sergerdesinin atıyla dağladığı/ dikip sürgününü göremediği bir yaban inciriyle evli/ Kuzguncuk,/ gözleri örtük./ Sultan-ı yegâhı dinlerken Gustav Mahler’i duyuveren/ üşümek bağrının mermer oluklarında/ yüreksiz aklın onmazlığı ile/ çok beğendiği birinin sakallarıyla ağlıyor ki içine doğru;/ benim yurdum, benim iklimim, benim insanlarım/ gerikalmışlığın giydiği yoksa bir baykuşun geceleri mi?” (Füruzan, 2002; 2)

Bununla mısralarda zamanla mekân arasındaki çeşitli toplumsal deneyimler aracılığıyla farklı biçimlerde kurulan içsel bağların edebiyattaki özgül görünümünün adı olan kronotop mevcuttur. Edebiyatta kronotop aracılığıyla zaman ete kemiğe bürünür; mekân, yine ve aynı yolla zaman ve tarih tarafından anlamlandırılır. Aşağıdaki mısralarda zamanın akışının mekân içinde bir temsili mevcuttur.

“Beykoz yolu üstündeki Deniz Assubay Okulu’na/ önüne,/ şöyle geçişe yakın/ 1942’de/ mürettebatıyla batmış bir tahtelbahir konmuş/ genç cumhuriyet savaş dışı/ bu kaza kader olmuş./ Omuzları vatkalı taze dullar hep öylece kalacaklar/ denizci kocalarında/ udun sesi dokuz yüz kırkların korunmasından özgür/ erbaşların kimlikleri lombozlardan ışılıyor/ yosunlardan aşılınmış saçlar pas/ saf altın halkaları taşıyan balık karnı ak parmaklar” (Füruzan, 2002; 9)

Bu tür sahnelerde, tarihsel zamanın olduğu kadar biyografik ve gündelik zamanın gözle görünür işaretleri de toplanmış ve yoğunlaşmıştır; aynı zamanda, birbirleriyle olası en sıkı şekilde iç içe geçip, dönemin bütünsel işaretleri olacak şekilde birleşmişlerdir. Zaten Bakhtin’e göre “*bir metnin kronotopu belirli metin dışı tarihsel bağlarla ilişkidir. Metnin dışındaki hayatın, zaman ve mekân tanımı bir metnin kronotopuna sızar. Her kurgu yalnız yapay, üretilmiş değildir; belirli bir zamanda belirli bir kültürdeki zaman ve mekân ilişkisi verirler, belirleyiciler olarak o kurguda yansır.*” (Esen 2006: 65-66) Bu tür anlatımlarda dönem gözle görünür uzam olmakla kalmaz, anlatısal olarak da görünür zaman olur.

“Kızıl bir güneş Sultanahmet yöresinde demleniyor,/ minareler arasından,/ At Meydanı’ndan,/ Hafız Post’un seslerinden geçerek,/ dudaklarıma takılıyor/ İstanbul,/ Can kuşumuzun ta kendisi./ Haydi sevdiğim benim tez ol./ Trenlerim kalkıyor,/ yoğun bir kömür kokusu;/ uçaklarım kalkıyor,/ gökyüzü inik ağır;/ otobüslerim

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

kalkıyor,/ otogarlar kusmuk içinde,/ gemilerim kalkıyor,/ eski limanın balık yatakları dağılmış. (s. 69)...../ Elinde koku çantacığıyla gezen Müslüman'dan/ misküamber al./ Kehribar ağızlık al./ miskal al./ Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'ndan/ ballıbabalar, labadalar toplayan cılız çingeneler/ dipliıyorlar İstanbul'un kurşun şamdanlarını./ Otları sararmadan mübarek Eyüp'ün/ bağırtısız hayatlarına çekilmeden ev ahalisi” (Füruzan, 2002: 86).

Füruzan'ın İstanbul'a ait mekân tasvirlerinde saygın vatandaşlarla yoksul gençler, erdemli aile kadınlarıyla sokak, ortalık kadınları yan yana oturur. Bu nedenle yazarın eserlerindeki İstanbul'a ait mekânlar birer karşılaşma meydanlarıdır. Dolayısıyla da Füruzan'ın eserlerinde İstanbul'a ait mekânlarda ikinci bir insan çeşidini barındırmayan, yalnızca tekbir bireyin eksiksiz denetimi altında hiçbir yer yoktur. Bu noktada Füruzan'ın eserlerinde İstanbul, karşılaşma kronotoplarının mekânıdır. Karşılaşma kronotopunda zamansallık öğesi ağır basar ve bu kronotopun ayırt edici özelliği duygu ve değerlerin yüksek yoğunluğudur. Füruzan'ın eserlerinde İstanbul rastlantısal karşılaşmalar için uygun bir mekândır; çünkü tüm toplumsal sınıfların, zümrelerin, milliyetlerin, dinlerin temsilcileri burada bir araya gelir ve diyaloga geçer. Bu noktada çok değişik insanların istedikleri uzamsal ve zamansal patikalar, tek bir uzamsal ve zamansal bir mekân olarak İstanbul'da kesişir. Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeyle birbirinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak İstanbul'da bir araya gelir, zıtlıklar İstanbul'da boy gösterir, en farklı yazgılar İstanbul'da çarpışıp iç içe geçer. İstanbul'da insanların yazgılarını ve yaşamlarını tanımlayan uzamsal ve zamansal diziler, bir yandan toplumsal mesafelerin kaybolmasıyla giderek daha karmaşık ve daha somut bir hal alırken, diğer taraftan aynı zamanda birbirleriyle farklı şekillerde de birleşir. Şöyle ki; “Bir atlasın benzersiz solmuşluğundaki yeşil gözleri ince saydam bir burun delidolu bir İstanbul kadınına marifetli çirkin elleriyle adadığı şarkılar sunan bir Ermeni ustası/ İstanbul'un karşı yakasına bakan Şişe Cam'ın akşam vardiyası işçileri/ Hayatın parasız yatılısız okullarından yetişip didişmeye dörtına kuşanarak bir çocukluğun tanıklığını iki ortalı defterine büküp koymuş yirmilerinde bir delikanlı/ Sedef kakmalı takunyalıyla sokak kızları, resmi bayramlarda ak kordelalarıyla uçan ilkokul öğrencileri/ En yaban sesli amcalarımız manavlar, kemiklerinin sütsü tazeliğine aldırmandan yokuşlardan tırmanırken yolu kesilince ağlayan sinen çocuklar/ Sırtındaki küfelerinde ipincecik tüsü bir deri kum küfeleri taşıyan hamallar/ Seks filmleriyle hırlaşan büyükler/ Gişenin tövbekâr kadını/ Karınca duası satan kavruk çolak edilmiş kolu zamansız kesilmiş fidan benzeri dilenci/ Üçüncü sınıf tarifeden muamele yapan ve yaşlandıkça altın dişlerini söktürüp kentin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

tefecilerine satan kadın/ Tutukevleri prangasında kötürüm ağabeyler/ Orta parmağında bir zebercet yüzük dudakları kayısı benzeri diri ablalar/ Ayaklar çıplak ve elinde kör değneği ermiş sabrıyla yutağından bin yıllık balgamlarını söktürerek paralara tüküren ve aynı zamanda avucuna para atanlara akmış gözbebekleriyle bakan dilenci/ Kente dolan köylüler ve bu durumu “Köylüler doldu bu kente” demesi ile ünlü ailenin en güzeli/ Eminönü’nde güvercinleri el yordamıyla gören Karadağ’dan göçmen/ Ortodoks kalamayan bir Müslüman/ Güzelce Kasımpaşa halk dispenslerinden zafiyetine beslenme reçeteleri sunulmuş gözleri ciğerleri kemikleri dirençsiz beş vakit namazındaki kadın/ Eyüp’ün halk çocukları/ Cıbalı’de fabrikalar vardiya değiştirdiğinde İçel’den gelip Galata’da işe başlayan dört kadın/ Cebelitarık’ı düşünen bahriyeli/ Türküleri elektronik sazla çalan bol paça gariban/ Konuk işçi çocukları/ Bağdaş kuran iki Kuzey Afrikalı/ Bir Alman öğrenci/ Nice olaylardan tanınan ve ağzında kutsal Havana Purosu’uyla ilk sömürgecilerin ahvadından görünen tefeciler/ Üsküdar yöresinden itişerek inen arabalı vapurda kıkırdaşan ayakkabı boyacısı veletler/ İyi beslenmiş, iri kemikli gepgenç askerler/ Bulgurlu’da yatır bekçiliğine duran Hediye Teyze’nin oğlu Çolak Ragıp/ Ayırt edilemeyecek sonunda türbenin boz kümbetinden mum yakarak çocuklarını beladan ayıptan korumayı yakaran yoksul anacıklar/ “Yine bu yıl Ada sensiz içime hiç sinmedi” şarkısını söyleyen Münir Bey/ Yarların üstünden denizin dalgalarına dingin ve Hıristiyanca bakan Saint Joseph Lisesi’nin papazları/ Bir kadınla bir erkeğin dünyayı kavrama arzularından beslenen elinde koku çantacıyla gezen Müslüman/ Feriköy Latin Katolik Mezarlığı’ndan ballıbabalar/ Labadalar toplayan cılız Çingeneler/ Yüz kişilik sınıflarda giyimleri ağarmış ilkokul kırılğan elleri/ Saman kâğıdı defterlerinde öğrencileri/ Sövelerinden fırlamış tahta kapıların dibinde onmaz uyuzlarının sarı irinini damıtan bayram dilencileri/ Bir eski Ortodoks papazı/ Kanı rutubete kesmiş kızıl sakallı Arapça bilen bir Haham/ Handiyse kör bir hafız/ Küçük Asya’da yılın en uzun günleri yalım yalım ışıldıy(an) kurşun minareleri gözleyen şairler/ Deniz aşırı bir göçe niyetli raconu işsizlik illetinden bozulmuş olumsuz değişmez bir anlam yüzünde köprüden sarkmış çatanalara bakan bir genç adam/ Peşinde belediye zabıtası bitirim bağırsıyla sokakları ineten vereme aday bir gezgin satıcı/ Perşembe pazarında savruk adımlarıyla kalçaları titreyen otuzunda bir sustalıyla son nefesini verecek amaçsız gülüp duran kirazdudak Süheyda/ Eski iskelelerin çakı kesiğiyle kaplı banklarında ölmeye otura kalmış emekli ihtiyarlar/ Fırın kuyruğunda büsbütün ağlamaya bırakmış kendini gündelikçi bir kadın/ Beyazıt yöresinde saçları kurumuş samanlar benzeri helâ kokan otellerin yetinmeye hazır müşterileri Polanyalı turistler/ Vardiyalarından gün yüzüne her çıkışta

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/ 8 Fall 2009*

buldukları yılı hatırlamaya çalışan işçiler/ Karlarda yalınayak neşeyle koşuşan küçük çıraklar/ Elinde filesi filede kedi ciğeri kalın, yorgun bacaklarıyla giden Madam Katina/ Onu bekleyen ve eski tanışığı olan vatman Karagümrüklü Rıza Efendi” (Füruzan, 2002).

İşte bir mekân olarak İstanbul, bütün bu şahısların hayatlarına ait tesadüfün egemenliğindeki olayların resmedilmesine elverişli bir mekândır. Burada bir toplumsal egzotizmden de rahatlıkla bahsedilebilir. Bu noktada, bu insanlar üzerinde yaşadıkları İstanbul'u, Bakhtin'in nitelendirmesiyle çok sesliliğe iter ve bir mekân olarak karnavallaştırır (Bakhtin 2004: 45).

Füruzan'ın yapıtlarında İstanbul artık hem yeni başlangıçların hareket noktası, hem de olayların sonuçlandığı bir mekândır. Yazarın Redife'ye Güzelleme adlı eserinde değişik toplumsal kesimlerden Redife, Temir Efendi, İsmail Usta, Sadık Efendi, Haim Efendi, Torpil Erol, 1. Sokak Çalgıcısı, 2. Sokak Çalgıcısı, 1. Usta, 2. Usta, Davut, Kahveci Çırağı, Birinci Çırak, İkinci Çırak, Kalaycı Çırağı, Yaşlı Kadın, Birinci Kadın, İkinci Kadın bir araya gelerek diyolojik bir söylem mekanı meydana getirirler ki bu mekan da İstanbul'dur.

“*Birinci Usta*: Dinleyin İstanbul'un müthiş hikâyesini ey insanlar! Görkemli, ele geçmez, hırslı, İstanbul'u, Binbir gece masallarında överler ya öyle büyüleyen bir kenti. *İkinci Usta*: Dinleyin dinleyin. *Torpil Erol*: İstanbul'a böylesi övgüler, efsaneler vız gelir. Fakat bu defa iş başka... Bu sizlerin de hikâyenizdir unutmayın ha çünkü. *İkinci Usta*: Bilmiyorsanız öğrenin, İstanbul sizlersiniz. *Torpil Erol*: Bu dünyanın en eski, en değişken kenti, Şimdi yoksulluğun başkentidir, bilesiniz. *Birinci Usta*: Şu görünen, ama bilinmeyen asıl İstanbul”(Füruzan, 1997: 34-45).

Füruzan'ın eserlerinde olayların açılabilirliği diğer mekânlar bahçeler, evler ve odalardır. Kuşkusuz bu mekânlar ilk kez Füruzan'da görülmez. Ama onun eserlerinde temel uzamsal ve zamansal sahnelerin kesiştiği yer olarak önemini ancak yazarın hikâyelerinde kazanır. Füruzan için bahçeler, evler ve odalar zamansal ve uzamsal sahnelerin en önemli kesişme yerindedir. Bunun için Füruzan'ın maddileşmiş tarih olarak enfes ev betimlemelerinden bahçeleri, plajları zaman ve tarih tarafından işlenmekte oldukları düzeyde tasvirinden söz etmek gerekecektir. Bu tür anlatımlarda yazarın uzamda zamanı görme başarısı olağanüstüdür.

“Eski konağın açıklığı, bahçesi onların hoyrat yürüyüşleriyle, bağırışlarıyla bir an doluyor, sonra olduğunca kalakalıyordu. Tek canlılık o obur, etsel gelişmesini sürdüren

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

bahçedeydi. Ve oralılar, nedense, hiçbir zaman konağın eski bahçesinde oturup eğlenmeyi düşünmüyorlardı. Bahçede binlerce yabancı otun arasında budanmamaktan, aşılammamaktan azmanlaşmış güllere menekşe öbeklerine, zambakgillerden olduğu uzun mızraksı çıkışlarından anlaşılan, artık yeni bir adla anılması gereken, bilinmez bir türe dönüşmüş öteki garip çiçeklere bakmadan, yarararak yürürlerdi. Bahçede ortası fiskiyeli, mermerden, güzelliği daha önceleri görüp bilenlerce anlatılan bir havuz vardı. Şimdi kurumuş havuzun çevresinden dönerek geçiyorlardı oralılar nedense. Havuzun fiskiyesinden bir çıplak çocuk heykelinin arta kalan elinden ötesini, eski halini anımsayanlar da vardı. Sonra birileri parçalara bölüp götürmüşlerdi bu heykelciği. Gülücüklerle dolu yüzü, tombul butları, küçük ellerindeki yay, ok ve savağı bile hâlâ inceden inceye anlatıyorlardı. Sökenlerin kimler olduğuydu söze hiç vurulmuyordu” (Füruzan, 2001: 16).

Füruzan’ın eserlerinde uzamsal ve zamansal sahnelerin bir başka kesişim yeri ise İstanbul mahalleleridir. Bunlar birer eylem mahallinden çok durumu aktarma işlevi görmektedir. Statik yaşamıyla bu şehir mahalleleri on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl kurgusal eserleri için çok yaygın ve elverişli mekânlardır. Bu tür mahalleler gündelik döngüsel zamanın mekânlarıdır. Burada hemen hemen hiçbir olaya rastlanmaz, yalnızca kendilerini sürekli yineleyen durumlar ve etkinlikler bulunmaktadır. Zaman burada ilerlemekte olan hiçbir tarihsel devinin barındırmaz; bunun yerine dar devirlerle ilerler. Günün, haftanın, ayın bir kişinin yaşamının devri. Buralarda bir gün bir gündür yalnızca, bir yıl bir yıldır, bir yaşam bir yaşamdır. Her yıl durmadan aynı etkinlikler döngüsü yinelenir, aynı durumlar yaşanır. Bu tip zaman ve mekânlarda insanlar yer, içer, uyur, küçük entrikalar çevirir, evlerde, dükkânlarda veya bürolarda oturur, kâğıt oynar, dedikodu yaparlar. Sıradan alelade döngüsel gündelik zamandır bu.

“On beşimdeydim ilk kocama vardığımda. Tifo vardı İstanbul’da. Saçlarım dökülürmez mi, düğün gecesi kaldım saçsız. Gene de nasıl güzeldim! Ufak tefektim, ama canfes gibi benim, çekik yeşil ela gözlerim vardı. Madam Kalyopi gelinliğimi dikerken bu ne kollar, bu ne bilekler, küçük gelin demişti. Yavruağzı yatak takımları yapılmıştı. Gerdek gecesi annemi isterim de isterim, demiştim. Ben hep anneannemle yatarım. Astımı vardı onun. Geceleri öyle korkardım ki, ölecek diye. Nefessiz kalıyormuş gibi gelirdi bana. Çini sobanın üstünde elma kabukları yakardık. Acıbadem’in kışları. Almanlar Haydarpaşa tren istasyonunu yapıyorlardı. Alman mühendisle karısı yanımızdaki kuleli evde otururdu. Yanakları kırmızı kırmızı damarlıydı kadının. Anneannen domuz eti yemekten, derdi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Bunlar hep böyle olurlar. Yazın gül reçelleri kaynatırdık, her yan gül kokardı. Arabalarla Necipbey başına giderdik. Bağdaki razaki, misket, çavuş üzümleri buğulu buğulu dururdu tabaklarda. Rasim Paşa'nın büyük kızı gelirdi landosuyla. Çağla rengi elbiseler giyerdi gözleri yeşildir diye. Sıkma baş yapardı, perçemleri altın sarısıydı, şakaklarından görünürdü. Kötü oldu koca paşa kızı, diyorlardı” (Füruzan, 2004: 71).

Bu ifadelerde zamanın mekâna bağlı belirtileri basit, işlenmemiş, maddidir; özgül yerlerin, yani mahallelerin gündelik ayrıntılarıyla İstanbul'un tuhaf ama hoş mekânları kaynaşır. Zaman burada statik durumu değiştirecek olaydan yoksundur ve bu nedenle neredeyse havada asılı kalmış gibidir. Hiçbir buluşma hiçbir ayrılma gerçekleşmez burada. Bu zaman mekânda kendisini ağır aksak sürükleyen kısır ve kasvetlidir. Sonuçta Füruzan'ın eserlerinde zaman, mekânla dokunulur ve görünür hale gelir; zaman-uzam birlikteliği anlatıdaki olayları somutlar, cisimleştirir onlara, yaşam kazandırır, bir olayı iletilebilir hale getirir, bilgiye dönüştürür. Bu noktada kişiler olayın geçtiği yer ve zamana dair kesin bilgi verebilir hale gelir. Olayların temsil edilebilirliği için gerekli zemini hazırlayan ise bizzat zaman-mekân birlikteliğidir.

Bütün bu bilgilerin akabinde şu rahatlıkla söylenilebilir ki bir yazar olarak Füruzan'ın en büyük başarılarından biri İstanbul'da farklı karnavalımsı mekanlarda hayata ve hakikate ilişkin en yakın anlamın yeşermeye başladığı diyolojik söylemi kullanma gücüdür. Füruzan eserlerinde bir mekan olarak İstanbul'u işlerken, bakışını resmi hiyerarşi ve monolojik söylemlerin hakim olduğu mekanlardan çevirerek resmi hiyerarşinin alt üst edildiği diyalojik söylemlerin hakim olduğu karnavalımsı mekanlara yöneltir, hayat zenginliğini buralarda arar.

KAYNAKÇA

AKÇAM, Alper, (2006), *Karnaval ve Türk Romanı*, Ankara, Ürün Yayınları,

ESEN, Nüket, (2006), *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İstanbul, İletişim Yayınları,

FÜRUZAN, (2004), *Parasız Yatılı*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

FÜRUZAN, (2001), *Gecenin Öteki Yüzü*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

FÜRUZAN, (2002), *Lodoslar Kenti*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

FÜRUZAN, (1996), *Benim Sinemalarım*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

FÜRUZAN, (1997), *Redife'ye Güzelleme*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları,

BAKHTIN, Mikhail, (2001), *Karnaval dan Romana*, (aktaran: Cem Soydamir), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

BAKHTIN, Mikhail M. (2004), *Dosteyevski Poetikasının Sorunları*, (aktaran: Cem Soydemir), İstanbul, Metis Yayınları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*